

Правниот мултилингвизам и правната семиотика во Европската Унија во контекст на правната евроинтеграција на Република Македонија

Проф. д-р Каролина Ристова–Астеруд*
Доц. д-р Александар Љ. Спасов**

UDC: 34:81'246.3(4-672EY)
1.01 Изворна научна статија

1. Вовед

Врската меѓу правото и јазикот е очигледна, бидејќи „јазикот е медиум преку кој правото дејствува“¹, и тоа како во правосоздавањето така и во правораздавањето. Не случајно, една од првите лекции што ја добиваат студент(к)ите по право, впрочем и лаиците отстрана, е дека „во правото секоја точка, секоја запирка е важна“ и „тоа што за хирургот е скалпот, за правникот е зборот“. Таа и таква врска, секако, има низа специфичности во своето квантитативно и квалитативно отелотворување, како и во своето статично-динамично манифестирање, вообичаено севкупно именувани и адресирани како „јазик на правото“ односно „правен јазик“. Воведно, да потсетиме само на дел од специфичностите на правниот јазик: може да биде вербален, невербален (гестикулациски конклюдентно-дејствен, преку невербални симболи) и пишан; мора да го засметува фактот дека правните норми најчесто ги донесуваат едни субјекти, во еден простор и време, а истите треба да ги применуваат други субјекти, најчесто во друго време, а неретко и во друг простор, и дека во таа смисла, тој е дијалогски јазик, имено, претставува дијалог низ просторот и времето, дијалог меѓу различни субјекти кои се донесувачи/применувачи на правните норми, како и дијалог *erga omnes* или *inter partes*; тој е професионален јазик, но истовремено треба да биде што поблизок до „обичниот јазик“, односно да го следи императивот на „лингвистичко демократизирање“, пред с, заради својата инхерентна упатеност да се обраќа до безброј правни субјекти кои

се лаици во правото; може да развива комуникациски специфичности врзани за и меѓу правните субјекти, особено институционалните актери (законодавец, судство, државно-административни органи, итн.); може да биде „нормативен“ и „нормативизиран“ јазик, односно јазик на „правото на хартија“, и „жив јазик“ односно јазик на „правото во акција“, на „живото право“.

Овие и други комплексности стануваат уште поголеми кога се работи за истовремена и рамноправна употреба на повеќе правни јазици, типично во меѓународно-правната комуникација, но и рамки на процеси на меѓудржавни здружувања во рамки на специфични регионални и супранационални политичко-правни ентитети, како што е Европската Унија (ЕУ). Предмет на нашиот истражувачки напор е токму правниот мултилингвизам во ЕУ, вклучително и особено неговата релевантност и импликации во процесот на проширување на ЕУ со нови држави членки, а кој во огромна мера е процес на „интеграција низ право“. Ова дотолку повеќе затоа што и Република Македонија (РМ) е држава кандидатка за членство во ЕУ од 2005 година, а воедно и самата носи интересен багаж на домашен правен мултилингвизам.

Следствено, првичниот фокус на трудот е да се изложи режимот на правен мултилингвизам во ЕУ, како и да се идентификува неговото специфично влијание врз правосоздавањето, правораздавањето и толкувањето на правото во ЕУ. Тоа подразбира аналитички осврт врз принципите и методите на правната лингвистика во ЕУ, но и на особеностите на одредени правно-семиотички прашања, кои воедно имаат и пошироки импликации за правната херменевтика на европскиот правен простор. Последователно, проблематиката се контекстуализира во рамки на напорите за (правна) евроинтеграција на РМ, најпрво со изложување и анализа на актуелниот режим на правните јазици во земјата. Се прави аналитички осврт и на (не)опфатеноста на проблематиката на

¹ B. Bix, *Law, Language and Legal Determinacy* (Oxford, Oxford University Press 1993), стр. 1.

* Авторката е вонреден професор на Правниот факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ од Скопје.

** Авторот е доцент на Правниот факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ од Скопје.

правниот мултилингвизам и правната семиотика на ЕУ во високото (правно) образование, како и на законодавството за „јазичните квалификации“ на вршителите на (право)судните професии и функции. Свкупно, освртот и анализата се во функција на нашите почетни гледишта и констатација дека земјата нема оформено соодветен и сеопфатен пристап за подготвување да функционира во рамки на правниот мултилингвизам и правната семиотика на ЕУ, за што во заклучниот дел се посочуваат и поконкретни реформски чекори.

2. Режимот на правните јазици во Европската Унија

2.1 Онтолошки контекст

Режимот на (правните) јазици во ЕУ е најдиректно детерминиран од онтолошката природа на ЕУ, како и од одредени последователни аспекти поврзани со неа. Поконкретно, станува збор за: прво, самата онтолошка природа на ЕУ како облик на регионално меѓудржавно здружување; второ, евроинтеграцијата како процес на „интеграција преку правото“; и, трето, плурализам на европскиот правен простор. Во однос на првиот аспект, во рамки на европските студии и правно-политичката теорија, постојат низа теоретски гледишта за природата на ЕУ како политичко-правен ентитет, проектиран и воспоставен со конститутивните договори на ЕУ. Доминираат три основни теоретско-нормативни модели, имено, модел на ЕУ како меѓународна организација или режим, модел на ЕУ како полис *sui generis*, и модел на ЕУ како споредбен полис односно „политички систем“². Од аспект на режимот на (правните) јазици во ЕУ, специфичната импликација на сите три модели е проектирање на горе-долу идентичен јазичен режим на ЕУ, имено, режим на (правен) мултилингвизам, кој треба да ја изрази и инструментализира јазично-културната разновидност на конститутивните државни ентитети на ЕУ (види под точка 2.2). Вториот аспект на евроинтеграцијата како „интеграција преку правото“ се однесува на поставеноста на правниот поредок на ЕУ во неговата свкупност, имено, неговите принципи, извори, функционална и оперативна поставеност. Пред сè, станува збор за принципите на директна примена на правото на ЕУ, супрематија на правото на ЕУ, супсидијарност и пропорционалност во примена на правото на ЕУ, а кои сите заедно и истовремено,

² За подетално, види: К. Ристова-Астеруд, *Парламентниот суверенитет и демократијата во Европската унија. Обликување на новиот европски полиц*, 1. издание (Скопје, Институт за стратешки истражувања и едукација 2013), стр. 125- 131;

треба да обезбедат хоризонтално и вертикално разграничување, како и заемна интегрираност, на т.н. супранационално право на ЕУ, од една страна, и на националните правни поредоци на државите членки, од друга страна.³ Сето ова нужно има свое консеквентно проектирање и израз преку „јазикот на правото“ во ЕУ, го обликува(л) токму актуелниот режим на правен мултилингвизам, како што ќе биде изложен подолу, но и правилата и принципите на правната лингвистика и правната семиотика во ЕУ, а секако и на пошироките правно-херменевтички прашања, особено во делот на толкувањето на правото во европскиот правен простор. Конечно, како трет релевантен аспект кој го детерминира режимот на (правните) јазици, со нагласена правно-културолошка димензија, е правниот плурализам во рамките на ЕУ. Покрај споменатото разграничување на супранационално право на ЕУ и национални правни поредоци на државите членки, кои свкупно сè уште се 28 на број,⁴ правниот простор на ЕУ нагласено се карактеризира и со плурализам на правни традиции, правни семејства и правни култури: континентално-европски (германски, француски, латински, источноевропски), англо-саксонски, скандинавски, итн.⁵

2.2 (Правниот) јазици во примарниот и секундарниот извори на правото на ЕУ

Европската Унија гарантира дека ќе ја почитува „својата богата културна и јазична разновидност“, како заеднички темелен принцип на кој се заснова, во член 3(3) од *Договорот за Европската Унија* (ДЕУ)⁶, но и како основно право на европските граѓан(к)и во член 22 од *Повелбата за основните права во Европската Унија*.⁷ Јазичниот режим во однос на институциите на ЕУ е регулиран со член 342 од *Договорот за функционирање на Европската Унија* (ДФЕУ), кој предвидува: „Правилата за јазиците на институциите на Унијата ќе бидат уредени со регулатива од страна на Советот, донесена едногласно, со исклучок на Судот на правдата на Европската Унија, кој ова прашање

³ За подетално, види: К. Ристова-Астеруд, *op.cit.* 2, стр. 148-172, 240-243;

⁴ В. Британија, по одржан референдум на 23.6.2016, најави напуштање на ЕУ (Брегзит), кое се очекува да се ефектуира најдоцна до првата половина од 2019 година;

⁵ За подетално, види: Н. Mattila, *European Integration and Legal Communication*, во Н. Petersen, et al., eds., *Paradoxes of European Legal Integration* (Aldershot, Ashgate 2008), стр. 253, 265-276;

⁶ *The Treaty on European Union (consolidated version)*, O.J. EU C 326/13 (2012);

⁷ *Charter of Fundamental Rights of the European Union*, O.J. EU C 326/391 (2012);

го регулира со својот статут.⁸ Следствено, јазичната проблематика на ЕУ е регулирана со *Регулативата бр. 1 за јазичните кои ќе бидат улогорубувани во Европската Унија*, која првично е донесена во 1958 година како регулатива на Европската економска заедница⁹, но која последователно *mutatis mutandis* е амандмански менувана со секое проширување на Европските заедници/ЕУ, со последна таква интервенција во 2013 година кога Хрватска стана држава членка на ЕУ.¹⁰ Согласно *Регулативата бр. 1*, институциите на ЕУ имаат 24 официјални и работни јазици¹¹, како и три официјални писма (латинично, кирилично и грчко). Натаму, оваа ЕУ-регулатива предвидува: секој документ што држава членка или друг правен субјект под нејзина надлежност ќе го испрати до институција на ЕУ на еден од официјалните јазици, избран од пракачот, ќе добие одговор на истиот јазик; документите што институција на ЕУ ги испраќа до држава членка или до друг правен субјект под нејзина надлежност, ќе ги испраќа на нејзиниот официјален јазик; регулативите и другите акти од општа примена во ЕУ секогаш ќе бидат подготвувани и објавувани на сите официјални јазици на ЕУ¹²; Официјалниот журнал на ЕУ (*Official Journal of the European Union*) ќе биде објавуван на сите официјални јазици; институциите на ЕУ во своите процедурални правила можат да предвидат кои од официјалните јазици ќе ги користат во одредени специфични случаи¹³; доколку

државата членка има повеќе од еден официјален јазик, употребата на јазиците, по нејзино барање, ќе се утврди согласно нејзините национални уставни аранжмани; и, јазиците кои ќе бидат користени во постапувањето пред Судот на правдата на ЕУ ќе бидат регулирани со процедуралните правила на самата институција. Дополнително, во член 55 (1) ДЕУ и член 358 ТФЕУ засебно се регулира прашањето за автентичните верзии на конститутивните договори на ЕУ како примарни извори на правото на ЕУ. Се прецизира дека јазичните верзии на договорите на сите официјални јазици во ЕУ се „подеднакво автентични“ за потребите на правна примена и толкување. Со други зборови, во случај на правен спор, се земаат предвид *сите* верзии.¹⁴ Идентичен режим важи и за договорите за пристапување на нови држави членки во ЕУ. Во тој случај, на самиот пристапен договор се додаваат и официјално преведени верзии на конститутивните односно основачките договори, како и одредби за транзициски период за превод и објавување на останатиот дел од *acqui communautaire*, односно на т.н. секундарни извори на правото, а кои се печатат во посебни изданија на Официјалниот журнал на Европската Унија. Контекстуално, овде треба да се спомне дека во самиот претпристапен процес на нова држава членка, се преведува нејзиното национално право на еден од официјалните јазици на ЕУ. Конечно, во членовите 55 ДЕУ и 358 ТФЕУ се предвидува и можност, доколку државите членки така определат, договорите да бидат преведувани и на други јазици, кои согласно нивното домашно уставно уредување, имаат статус на официјален јазик, на дел или на целата нејзина територијата. Но, верзиите на договорите на ваквите „супсидијарни јазици“, најчесто малцински или регионални јазици во рамки на државите членки, немаат правен карактер на автентични верзии на договорите, туку се третираат само како нивни официјални преводи.

2.3 Специјален режим на јавните јазици во Судот на правдата на ЕУ

Како што веќе беше истакнато, Судот на правдата на Европската Унија има свој посебен режим за „јазикот

⁸ *The Treaty on the Functioning of the European Union*, O.J. EU C 326/47 (2012);

⁹ *EEC Council Regulation No 1 determining the languages to be used by the European Economic Community*, O.J. 17/ 385 (1958);

¹⁰ *Council Regulation (EU) No 517/2013*, O.J. L 158/1 (2013);

¹¹ Според оригиналниот алфабетски редослед, тие јазици се: бугарски, хрватски, чешки, дански, холандски, англиски, естонски, фински, француски, германски, грчки, унгарски, ирски, италијански, латвиски, литвански, малтешки, полски, португалски, романски, словачки, словенечки, шпански и шведски. Со оглед на тоа дека секоја држава со договорот за пристапување во членство во ЕУ го одредува и својот официјален јазик во ЕУ, по истапувањето од членство на В. Британија, англискиот јазик може да го изгуби статусот на официјален и работен јазик во ЕУ, бидејќи само оваа држава го има истиот за таков. Но, останатите држави членки, преку Советот на ЕУ, можат едногласно да одлучат и натаму да го задржат овој јазик, дотолку повеќе што истиот е доминантен работен јазик во институциите на ЕУ;

¹² Во праксата на институциите на ЕУ, регулативите, директивите, одлуките, препораките и мислењата првично најчесто се подготвуваат во верзии на англиски, француски или германски јазик, а последователно се преведуваат на сите други официјални јазици, секако, сите со правен третман на официјални и автентични верзии. *Loc. cit.* 5, стр. 273;

¹³ На пример, согласно внатрешните процедурални правила, во Европската комисија, работни јазици („процедурални јазици“) се англискиот, францускиот и германскиот јазик, додека целосна мултилингвалност се применува само во

документите за јавно објавување или за комуникациски цели, додека во Судот на правдата на ЕУ како работен јазик се користи францускиот јазик, додека во Европската централна банка тоа е англискиот јазик;

¹⁴ Како историски куриозитет, ќе потсетиме дека основачкиот *Договор за воспановување на Европската заедница за јаглен и челик (Treaty establishing the European Coal and Steel Community, 261 U.N.T.S. 143, 1951)* бил автентичен само на француски јазик, додека верзиите на другите јазици биле само „преводи“.

на правото“ во рамки на своите институционални надлежности, регулиран со *Правилата на процедурата на Судот на правдата* од 2012 година (консолидирана верзија од 2016 година), поконкретно, со членовите 36-42.¹⁵ Во *Правилата* не станува збор за „официјални јазици“ туку за „јазик на случајот“, при што, во член 36 таксативно се набројани сите јазици кои можат да бидат користени како јазик на случајот пред судот, ефективно, сите официјални јазици на ЕУ наведени во *Регулативата бр. 1*. На таа му, правилата го регулираат утврдувањето и употребата на „јазикот на случајот“, со низа варијации, но сумарно и ударно, на следниот начин: во случај на тужба, тужителот го одбира јазикот на случајот, освен доколку тужениот е држава членка, во кој случај нејзиниот официјален јазик е јазик на случајот, а доколку таа држава има повеќе официјални јазици, тогаш тужителот одбира кој од тие јазици ќе биде јазик на случајот; странките во случајот може заемно да го договорат јазикот на случајот, со избор на некој од официјалните јазици на ЕУ; една од странките, доколку не е институција на ЕУ, може да бара да биде одобрен друг јазик, различен од официјалните јазици на ЕУ, целосно или делумно да се употребува како јазик на случајот; на експертите, вештаците и другите физички лица, доколку не можат да се изразат на еден од официјалните јазици, им се овозможува судски превод; во случај на барање прелиминарни мислења од националните судови/трибунали на државите -членки за толкување на правото на ЕУ или за утврдување на валидноста на акт на институциите на ЕУ, јазик на случајот е официјалниот јазик на националниот суд/трибунал; судиите и правните советници на Судот (т.н. општи адвокати), во различни процесни дејства (орално сослушување и поставување прашања, пишување мислења, и сл.) може да употребуваат еден од официјалните јазици, а кој не е јазик на случајот, за што се обезбедува превод на јазикот на случајот од страна на службите на Судот; официјалните документи на Судот се објавуваат на сите официјални јазици на ЕУ, но само документите на јазикот на случајот имаат правен третман на „автентична верзија“.

3. Правната лингвистика во ЕУ

Изражувањето на правни правила во услови на правен мултилингвизам, како што е случајот во ЕУ, го претпоставува преведувањето како клучна алка, а со тоа и севкупниот багаж на лингвистиката. Општо земено, современите лингвистички пристапи ретко

го третираат јазикот како изолиран, независен и самодоволен систем, а особено не кога станува збор за правниот јазик, кој не е „само текст“ или „само зборови“, туку е поврзан и меѓузависен и со толкувања на текстот и зборовите од страна на луѓето во реалниот живот во даден простор и време. Ако на сето ова го додадеме и плурализмот на правни култури и традиции, навистина изненадува фактот дека правната лингвистика на ЕУ е релативно ново подрачје во рамки на европските студии, особено во изучување токму на правната евроинтеграција. Според некои оценки, таа започнува поинтензивно да се развива дури во последниве две децении, при што, како клучно објаснување за ваквиот долг „нем живот“ се нуди фактот дека правната интеграција во ЕУ, низ децениите, се истражувала претежно од страна на правници, политиколози и социолози, кои акцентот го ставале на своите специфични истражувачки агли, неретко игнорирајќи ја релевантноста на лингвистичката димензија, дури сведувајќи ја истата на техничко прашање, а не како издвоено и кохерентно истражувачко поле.¹⁶

Во поново време, правната лингвистика на ЕУ станува динамично и интердисциплинарно поле на истражувачки и институционален напор, пред сè, од страна на т.н. правници-лингвисти (*lawyer-linguists*). Нивен клучен фокус, воедно клучна цел, е да обезбедат мултијазичен израз и комуницирање на иста правна порака, постигнување ист правен ефект и униформно важење на правото – нешто што е суштествено во услови на важење на принципите за супрематија и директна примена на правото на ЕУ. Прв напор во оваа смисла на меѓуинституционално ниво се случува во 1997 година, со усвојување на задолжителен *Меѓуинституционален водич за лингвистички стил за правото и публикацииите на ЕУ*,¹⁷ кој се ажурира на редовна основа од страна на меѓуинституционална работна група, составена од претставници на сите институции на ЕУ и на сите јазици, во рамки на Канцеларијата за публикации на ЕУ (Publications Office of the European Union), своевремено започнувајќи со правно-лингвистичка хармонизација на 11 официјални јазици, а со секое проширување на ЕУ, стигнувајќи до 24 официјални јазици. Согласно *Водичот*, секоја јазична верзија на текст на правен акт на ЕУ задолжително мора да има ист број на страници, иста структура на текстот, ист стил на нумерирање и параграфирање, иста должина на речениците, ист вид на информација

¹⁵ Consolidated Version of the Rules of Procedure of the Court of Justice of 25 September 2012, O. J. L 265 (2012), as amended on 18 June 2013 (O. J. L 173/65, 2013) and on 19 July 2016 (O. J. L 217/69, 2016);

¹⁶ A.L.Kjaer, *Language as Barrier and Carrier of European Legal Integration*, op.cit. 5, стр. 150;

¹⁷ *Interinstitutional Style Guide – EU and Publications*, Publication Office of the EU, достапно на официјалната веб-страница, <http://publications.europa.eu/code/en/en-000500.htm> (посетено на 25.1.2017);

да е содржан на исто место во текстот на актот на секој од официјалните јазици, со што воедно се олеснува пронаоѓањето на еквивалентниот правен термин во различните јазични верзии во официјалната база на податоци на правото на ЕУ - EUR-Lex. Се развиваат и други бази на правни термини, изрази, институти и специјализирани ЕУ правни речници и толковници, како што се *Инџеракџивнаџа џерминологиџа на Евроџа (Inter-Active Terminology for Europe -IATE)*, *Базаџа на мулџилинџвални изрази на ЕУ (EU Multilingual Term Base)*, *Авџомаџски џревод на Евроџкаџа комисиџа (MT@EC - European Commission Machine Translation)*, како и низа други помошни програми на Европската комисиџа (Директоратот за преводи - DG Translation) за правна лингвистика. Всушност, сите институции на ЕУ имаат свои оддели за преведување и правна лингвистика, а постои и заеднички преведувачки центар за другите тела на ЕУ, со седиште во Луксембург. Во рамки на истите, се развиваат и нудат визитинг програми, обуки, како и финансиска и студиска поддршка за додипломски и последипломски студии за правна лингвистика, односно за образување и обука на правници-лингвисти.¹⁸ Сличен тренд постои и на националното ниво на ЕУ, особено во рамки на правните факултети, кои сѐ повеќе нудат студиски програми за правната лингвистика на ЕУ или за „споредбена правна лингвистика“, во рамки на кои се изучуваат историџата и карактеристиките на поклучните правни јазици на ЕУ (англиски, француски, германски), како и на правниот латински.¹⁹

Конечно, развојот на правната лингвистика на ЕУ опфаќа и усогласени „алтернативни стратегии за преведување“, од кои клучни се: а) *дирекџно цџиџирање*, кога термин или израз од странскиот јазик не се преведува во таргетируаниот јазик, туку се остава да го симболизира оригиналниот странски правен концепт (*Common Law, Rechtstaat, Conseil d'Etat, Ombudsman*, латински изрази и термини, на пример *amicus curiae, ex officio, ipso jure*); б) *барање џриблиџни еквиваленџи во џравниџе џермини, изрази и конџеџџи*, на пример, францускиот *Cour de cassation*, доколку е највисоката судска инстанца, може да се преведе како „врховен суд“, а доколку тоа не е случај, посоодветно е да се преведе како „касационен суд“; в) *џарафразирање на ориџиналниџ џермин*, кога наместо барање буквален превод, терминот кратко се објаснува, на пример, специфичен шпански правен институт *derechos forales* се „објаснува“ во преводот како шпанско регионално граѓанско право); г) *џехника*

на синџир-џреведување, кога од помал правен јазик, на пример, хрватски, најпрво се преведува на еден од поголемите правни јазици (англиски, француски, германски), а последователно на друг помал правен јазик, на пример, естонски, при што можни се над 500 комбинации, а најчесто користени „синџир-правни јазици“ се францускиот и германскиот; д) *џехника на набројување*, кога за еден термин во еден јазик може да се користат повеќе термини во друг јазик, на пример, за француските *lois, decrets et autres reglements* на фински се користи еден термин, *saados*; ѓ) *неолоџизми*, кога се воведуваат нови зборови и изрази, кои најчесто изразуваат нов правен концепт, на пример, францускиот израз *acquis communautaire* е општоприфатен во сите правни јазици на ЕУ и не се преведува.²⁰

4. Правниот мултилингвизам и толкување на правото – клучни судски преседани на Судот на правдата на ЕУ

И покрај тоа што верзиите на текстовите на примарните и секундарните извори на правото на сите официјални јазици на ЕУ се автентични за правни потреби, и натаму останува императивот да се најде едно и униформно правно значење на истите, секако во функција на обезбедување правна сигурност и правна еднаквост. Секако, тоа не претставува едноставна цел во услови на комплексна правна пракса и правораздавање во ЕУ, како на нејзиното хоризонтално ниво (државите членки и супранационалното ниво на институциите на ЕУ), така и на нејзиното вертикално ниво (меѓудејство меѓу државите членки, правните субјекти кои им припаѓаат, и супранационалното ниво на институциите на ЕУ). Со други зборови, правната мултилингвалност на ЕУ инхерентно отвора широк простор за толкување на правото, како и за потенцијални правни спорови заради различните толкувања, многу повеќе од вообичаеното во услови на користење само на еден правен јазик. Во оваа смисла, иако и националното судство на државите членки претставува значајна алка во толкување на правото на ЕУ, сепак Судот на правдата на ЕУ е конечниот арбитер за таа цел, и во случај на тужби, но и преку донесување прелиминарни мислења.²¹ За целите на трудот, ќе ги изложиме клучните судски преседани на Судот кои ја засегаат проблематиката на правниот мултилингвизам и толкувањето на правото

¹⁸ За подетално, види: http://ec.europa.eu/dgs/translation/index_en.htm;

¹⁹ За таа цел, види ја споредбената студија, Н. Mattila, *Comparative Legal Linguistics* (Aldershot: Ashgate 2006);

²⁰ За подетално, види: Н. Mattila, *European Integration and Legal Communication*, во Н. Petersen, et al., eds., *Paradoxes of European Legal Integration*, op.cit.5, стр. 268-272;

²¹ Т. Capeta, *Multilingual Law and Judicial Interpretation in the EU*, во L. Socanac, ed., *Curriculum, Multilingualism and the Law* (Zagreb, Nakladni zavod Globus 2009), стр. 1-3;

на ЕУ, по нивниот хронолошки ред на донесување: а) *C-29/69 Stauder* (1969)²² – Уште во далечната 1969 година, Судот воспоставил преседан според кој во услови на повеќе официјални јазици, судовите во толкување на правото на ЕУ нема да се користат со текстуална верзија на правен акт само на еден јазик, односно „кога некој акт се однесува на сите држави членки, а за да се обезбеди униформно толкување и примена, ниту една официјална верзија на актот не може да се разгледува изолирано, туку мора да биде земена предвид легислативната намера на творецот на актот, целта што сака да се постигне со тој акт, а во светло на сите официјални јазични верзии.“; б) *C-283/81 CILFIT* (1981)²³ – Во *CILFIT*, Судот застанува на позиција дека толкувањето на правото на ЕУ подразбира задолжителна споредба на повеќе јазични верзии на спорен правен акт на ЕУ, односно дури и кога една јазична верзија делува јасна, во случај на спор, задолжително мора да се прави споредба со сите други автентични верзии. Следствено, т.н. *acte clair* доктрина се приспособува на мултилингвизмот и плурализмот на автентични верзии на правните акти на ЕУ, како и на еднаквиот правен третман на сите правни јазици во ЕУ. Во праксата на Судот, јазичната споредба може да ја бараат странките во спорот, националните судови во случајот на прелиминарни мислења, правните советници на Судот (т.н. генерални адвокати) и самите судии; в) *C-100/84 Origin of Fish* (1985)²⁴ – Според овој судски преседан, вистинското правно значење на правно правило или правен акт на ЕУ не е определено од тоа дали истото е застапено во „мнозинска“, „малцинска“ или „една“ јазична верзија, туку од намерата на создавачот на правилото/ актот, нивната цел и севкупниот правен контекст, вклучително, кога е потребно, и со системско толкување на конститутивните договори. Во конкретниот случај, Судот пресудил дека само германската верзија на ЕУ-регулативата сосема јасно дефинирала дека под „потекло на производот“ за царински цели во случај на риболов се мисли на тоа „каде рибата била фатена во мрежа“, што не било случај со англиската верзија на „taken from the sea“ (на кој брод била истресена рибата од мрежата) или со француската верзија на „*extacts de la Mer*“ („извлечена од морето“); г) *C-296/95 EMU Tabac* (1995)²⁵ – Сите јазични верзии на правните акти

на ЕУ имаат подеднаква правна тежина независно од големината на населението на државата членка и јазикот што се зборува и е официјален во таа држава. Предмет на толкување во *EMU Tabac* е директива според која, кога се купуваат цигари од една држава членка (Луксембург) за лична употреба во друга држава членка (В. Британија), се плаќаат само излезни, а не и влезни царини. Тужителот купил цигари преку посредник односно агент. Во ниедна јазична верзија на спорната директива не било експлицитно наведено дали цигарите треба да бидат купени и превезени лично, освен во грчката и данската верзија, што судот го земал за најрелевантно, иако тужителот тврдел дека „овие две земји одвај сочинуваат 5% од населението на ЕУ и дека нивните јазици не им се познати на државјаните на другите држави членки.“; д) *C-63/06 Profisa* (2007)²⁶ – Сите јазични верзии на правните акти на ЕУ се автентични и со подеднаква тежина во толкувањето, независно дали јазичната верзија настанала при донесување на правниот акт, или пак претставува подоцнежен превод. Во *Profisa* се работи за спорна директива на литвански јазик, при што директивата е донесена во 1992 година, а Литванија влезе во членство во ЕУ во 2004 година, но и покрај тоа што литванската верзија е превод, Судот дал иста тежина во толкувањето; е) *Cases T-124/13 and T-191/13 EPSO* (2015)²⁷ – Во комуницирање со институциите на ЕУ, како и за потребите на конкурсите за вработување и работните места, граѓан(к)ите на државите членки не смеат да бидат обврзувани со мултилингвалност и јазично дискриминирани заради познавање само на еден официјален јазик на ЕУ, без тоа да биде оправдано и пропорционално со целите на работниот ангажман. Во конкретниот случај, Италија и Шпанија ја тужеа Европската комисија затоа што нејзината *Евројска канцеларија за вработувања* (European Personnel Selection Office) во 2012 година објавила три огласи за вработувања во кои од потенцијалните кандидат(к) и барала да познаваат еден од официјалните јазици на ЕУ, како и „задоволително познавање“ на втор официјален јазик, притоа определувајќи ги англискиот, францускиот и германскиот како единствено можен „втор јазик“.

²² Case 29/69 Erich Stauder v City of Ulm - Sozialamt [1977] ECR 419;

²³ Case 283/81 Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health [1982] ECR 3415;

²⁴ Case 100/84 Commission v UK [1985] ECR 1169 (Origin of Fish);

²⁵ Case C-296/95 The Queen v Commissioners of Customs and Excise, ex parte EMU Tabac SARL, The Man in Black Ltd, John Cunningham [1998] ECR I-1605;

²⁶ Case C-63/06 UAB Profisa v Muitinis departamentas prie Lietuvos respublikos finans ministerijos [2007] ECR I-3239;

²⁷ Cases T-124/13 and T-191/13 *Italy and Spain v Commission*, O.J. C. 389/29 (2015);

5. Јазикот и правната професија во Република Македонија

Во последната декада активното познавање на англискиот јазик и други странски јазици стана законски услов за вршење на голем број правни професии. На пример, во Законот за Академијата за судии и јавни обвинители одредбата во чл. 57, ст. 1, алинеа 7, што е услов за запишување на почетната обука за кандидати за судии и јавни обвинители, стипулира дека кандидатот за почетна обука за кандидати за судии и јавни обвинители треба „активно да познава еден од официјалните јазици на Европската унија, од кои задолжително англискиот јазик што се докажува со поседување меѓународно признат сертификат издаден од официјален европски тестатор, член на здружението ALTE на европските тестатори на Б2 (B2) нивото на ЦЕФР (CEFR), односно ИЕЛТС со 5-6 поени, ФЦЕ, БЕК В, ИЛЕК, ИКФЕ, БУЛАТС, или Аптис, или ТОЕФЕЛ ПБТ најмалку 500 бода, ТОЕФЕЛ ЦБТ најмалку 175 бода или ТОЕФЕЛ ИБТ најмалку 60 бода, или ДЕЛФ, ТЦФ, ТЕФ, или Гете Сертификат, Тест ДаФ.²⁸

Во Законот за судовите²⁹ и Законот за јавното обвинителство³⁰ каде што е регулиран изборот на судиите и јавните обвинители нема такви одредби, но успешно завршената почетна обука во Академијата е услов за избор, што значи дека јазичните компетенции се услов за вршење на судиската и јавнообвинителската функција.

Слични одредби важат за службеничките работни места во правосудните органи, на пример во јавнообвинителската служба, иако е оставена можност тоа да биде кој било од трите најчесто користени јазици во ЕУ (англиски, германски или француски) и бараното ниво на англискиот јазик е различно за различните работни места во хиреархијата на јавнообвинителската служба.³¹ Иста одредба постои и во Законот за нотаријатот, каде што поседувањето на „меѓународно признат сертификат за познавање на најмалку еден од трите најчесто користени јазици на Европската

унија (англиски, француски, германски)“ е услов за именување на нотар.³²

Во однос на преведувањето на правото на ЕУ со цел да се хармонизира правниот поредок на РМ со правото на ЕУ, надлежноста за преведување е доделена на Секретаријатот за европски прашања при Владата на РМ (порано Сектор за европски интеграции). На службената интернет-страница се наоѓа „Упатство за постапување при превод на правни акти и други документи од страна на Секретаријатот за европски прашања“³³, а подготвено од Секторот за подготовка на националната верзија на *acquis communautaire*, Прирачник за преведување на правните акти на ЕУ на македонски јазик со примери на англиски, француски и германски јазик во две изданија и Процедурален прирачник за терминологија на англиски јазик.³⁴

Во рамките на Секретаријатот, Секторот за подготовка на националната верзија на *acquis communautaire* (правото на Европската унија) е централно координативно тело задолжено за следните прашања во делот на процесот на европска интеграција на Република Македонија:

- подготовка на националната верзија на правото на Европската унија,
- преведување и координација на процесот на преведување на законодавството на Република Македонија на еден од службените јазици на Европската унија,
- преведување и координација на процесот на преведување на други документи од значење за процесот на европска интеграција на Република Македонија,
- преведување за потребите на процесот на преговори за членство на Република Македонија во Европската унија,
- следење на развојот на јазичните прашања во насока на исполнување на критериумите за интегрирање на Република Македонија во Европската унија во доменот на јазикот.

Во состав на секторот се:

- Одделение за преведување и координација на процесот на преведување

²⁸ Закон за Академијата за судии и јавни обвинители (Сл. весник на РМ, бр. 20/15). Со Законот за изменување и дополнување на Законот за Академијата за судии и јавни обвинители (Сл. весник на РМ, бр. 231/15) избришан е Аптис (чл. 2, ст. 1, а во врска со чл. 57, ст. 1, алинеа 7 од Законот за Академијата за судии и јавни обвинители, Сл. весник на РМ, бр. 20/15).

²⁹ Закон за судовите (Сл. весник на РМ, бр. 58/06, 35/08 и натаму).

³⁰ Закон за јавното обвинителство (Сл. весник на РМ, бр. 150/07 и натаму).

³¹ Види повеќе, на пример, во Законот за јавнообвинителска служба (Сл. весник на РМ, бр. 62/15, 231/15, 11/16) во чл. 10, став 4, алинеи 1 и 2.

³² Види повеќе во Законот за нотаријатот (Сл. весник на РМ, бр. 72/16, 142/16) во чл. 10, ст. 1, точка и.

³³ Влада на Република Македонија, Секретаријат за европски прашања, Упатство за постапување при превод на правни акти и други документи од страна на Секретаријатот за европски прашања, достапно на: <http://www.sep.gov.mk/content/?id=187#.WkOkEXIG3IU>, последен пат пристапено на 27.12.2017.

³⁴ Ibid.

- Одделение за ревизија и терминологија.³⁵

Без подетална анализа на проблематиката, важно е да се споменат следниве дилеми. Според Законот за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20 % од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа³⁶ службен јазик во правните постапки (судски и управни) е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, а друг јазик/јазичици и неговото/нивното писмо/писма се користат во согласност со закон. Во Законот е регулирано дека постапката се води на македонски јазик, но странките во постапката кои припаѓаат на заедницата која зборува јазик што го зборуваат најмалку 20 % од граѓаните имаат право во текот на постапката да го употребуваат својот јазик, на начин определен со закон. Од наведеното, произлегува дека во случај на дилема, единствено актот односно нормите на македонски јазик треба да се сметаат за „изворник“ односно предмет на толкување. Но, во чл. 58 од Законот е предвидено дека „законите се објавуваат и на друг службен јазик и писмо што го зборуваат најмалку 20 % од граѓаните кои припаѓаат на заедниците во Република Македонија“. Имајќи предвид дека во службеното гласило се објавува правнозадолжителната верзија (онаа што ги обврзуваат тие што треба да ја применат нормата), се поставува прашањето која верзија е правнозадолжителна? Дали е единствено верзијата на македонски јазик или и верзијата на друг јазик?

Поставените прашања добиваат дополнително значење во контекст на опишаната состојба со „супсидијарните јазичици“ во државите членки на ЕУ, односно постоењето на дополнителни службени јазичици на целата територија или на дел од територијата и во сите области или во определени случаи во одредена држава членка на ЕУ. Слична е состојбата и со Република Македонија кадешто согласно Уставот но, и важечкото законодавство (и новото законодавство во подготовка) јазикот што го зборуваат најмалку 20 % од граѓаните (албанскиот јазик), исто така, е службен јазик во согласност со законите. Согласно, важечкото законодавство, но и предлог Законот за употреба на јазиците³⁷, службен јазик на целата територија и во

меѓународните односи е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. Во таа насока, при преводот на прописите од правото на ЕУ, правно валиден во однос на Република Македонија ќе биде преводот на македонски јазик и неговото кирилско писмо, а дополнителниот превод на, на пример, албански јазик или кој било од другите малцински јазичици во службена употреба, ќе биде од информативна природа (официјален превод), но без правна важност, согласно со членовите 55 ДЕУ и 358 ТФЕУ, како што е наведено во точката 2.2 од овој труд.

6. Практични примери на (не)прецизна употреба на правната терминологија во Република Македонија

При превод на странска правна литература, на примерот на преводот на капиталното дело на Бернд Ритерс и Кристијан Фишер, „Теорија на правото“³⁸, во делот посветен за субјективното право дадена е дефиниција на поимот на субјективното право. На стр. 42 од преводот субјективното право се дефинира како „спроведливо овластување (правна позиција), кое произлегува од прописите на објективното право за поединечно лице“. Оригиналот на германски јазик гласи: Als subjektives Recht wird hier eine einklagbare (durchsetzbare) Berechtigung (Rechtsposition) bezeichnet, die sich für einzelne Personen aus den Vorschriften des objektiven Rechts ergibt.

Во преводот се забележуваат два основни недостатока кои се причина да заклучиме дека постои непрецизна употреба на правната терминологија. Термините *einklagbare* и *durchsetzbare* се преведени со еден термин „спроведливо“ иако терминот „спроведливо“ е соодветен единствено за вториот термин на германски јазик. Терминот *einklagbare* означува „утуживост“ што го чини правото спроведливо, но не е идентично со терминот спроведливост. На истиот начин на стр. 44 терминот *Klagbarkeit* е преведен како „спроведливост“, но означува „утуживост“ како карактеристика на субјективното право. Дополнително прашање е дали може да се изведе терминот „утуживост“ во македонскиот јазик (следејќи го примерот на *јросџо* и *ујросџување* и *кажува* и *укажување*). Следниот проблем е преводот на терминот „*einzelne*“ со терминот „поединечни“ иако наведениот термин на германски јазик се однесува на одделни лица (физички и правни лица), а кои можат да бидат

³⁵ Види повеќе на: Влада на Република Македонија, Секретаријат за европски прашања, <http://www.sep.gov.mk/content/?id=208#.WkOIM3IG3IU>, последен пат пристапено на 27.12.2017.

³⁶ Види повеќе во Законот за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа (Сл. весник на РМ, бр. 101/08, 100/11).

³⁷ Предлог Закон за употреба на јазиците, Министерство за правда на Република Македонија, <http://www.pravda.gov.mk/documents/Predlog%20Zakon%20za%20upotreba%20na%20jazicite%20so%20obrazlozenie%20%281%29.pdf>, последен пат пристапено на 27.12.2017.

³⁸ Rütters, Fischer, *Rechtstheorie*, C. H. Beck, München: 2010 (во превод: Ритерс, Фишер, *Теорија на правото*, Арс Ламина ДОО, Скопје: 2012. Превод: Билјана Размоска, стручна редакција: доц. д-р Игор Камбовски).

филолошките факултети, особено за оние студенти коишто својот професионален развој го насочуваат кон превод на правни прописи и толкување на усни говори од правната област.

Но, неспоредливо ја потребата од изучувањето на работните јазици на ЕУ, актуелната политика во Република Македонија којашто познавањето на странските јазици односно работните јазици на ЕУ го поставува за законски услов за вршење на различните правни професии, претставува непотребен товар и, би заклучиле, определен облик на дискриминација во дадениот случај. Имено, доволен и неопходен услов за вршењето на определена правна професија е соодветното образование и стручноста на кандидатите, а не и нивните познавања на странски јазици. Наместо поставување на непотребни законски услови препорачлив е системски пристап кон надминување на опишаните недостатоци при преводот на правни прописи на македонски јазик, чијшто изворен текст е на странски јазик и преводот на странска правна литература за потребите на правничкото образование во Република Македонија.

Библиографија

На македонски јазик:

1. **Ристова-Астеруд, К.**, *Парламентитије, суверенитетитије и демократијата во Европската Унија. Обликување на новиот европски јолис*, 1. издание (Скопје, Институт за стратешки истражувања и едукација 2013);
2. **Ритерс, Б., Фишер, К.**, Теорија на правото, Скопје, Арс Ламина ДОО 2012
3. **Мургоски-Зафировски, З.**, Голем англиско-македонски речник, Скопје, 2004
4. Практичен водич за критериумите за допуштеноост, ИПЗ и Магор, Скопје 2013
5. Закон за кривична постапка на Сојузна Република Германија, придонеси од работата на Фондацијата за меѓународна правна соработка (ИПЗ) Македонија (Том I), Магор, Скопје 2009

На англиски јазик:

1. **Vix, B.**, *Law, Language and Legal Determinacy* (Oxford, Oxford University Press 1993);
2. **Mattila, H.**, *Comparative Legal Linguistics* (Aldershot: Ashgate 2006);
3. **Petersen, H.**, Kjaer A. L., Krunke H., and Madsen M.R., *Paradoxes of European Legal Integration* (Aldershot, Ashgate, 2008);
4. **Socanac, L.** (editor), *Curriculum, Multilingualism and the Law* (Zagreb, Nakladni zavod Globus 2009);

Правни извори на ЕУ:

1. *The Treaty on European Union (consolidated version)*, Official Journal of the European Union No. C 326/13 (2012);
2. *The Treaty on the Functioning of the European Union*, Official Journal of the European Union No. C 326/47 (2012);
3. *Charter of Fundamental Rights of the European Union*, Official Journal of the European Union No. C 326/391 (2012);
4. *Consolidated Version of the Rules of Procedure of the Court of Justice of 25 September 2012*, O. J. L 265/1 (2012), as amended on 18 June 2013 (O. J. L 173/65, 2013) and on 19 July 2016 (O. J. L 217/69, 2016);
5. *Council Regulation (EU) No 517/2013*, Official Journal of the European Union No. L 158/1 (2013);
6. *EEC Council Regulation No. 1 determining the languages to be used by the European Economic Community*, O. J. L 17/385 (1958);
7. Case 29/69 *Erich Stauder v City of Ulm - Sozialamt* [1977] ECR 419;
8. Case 283/81 *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health* [1982] ECR 3415;
9. Case 100/84 *Commission v UK* [1985] ECR 1169 (Origin of Fish);
10. Case C-296/95 *The Queen v Commissioners of Customs and Excise, ex parte EMU Tabac SARL, The Man in Black Ltd, John Cunningham* [1998] ECR I-1605;
11. Case C-63/06 *UAB Profi sa v Muitinis departamentas prie Lietuvos respublikos finans ministerijos* [2007] ECR I-3239;
12. Cases T - 124/13 and T-191/13 *Italy and Spain v Commission*, O. J. C. 389/29 (2015);

Правни извори од Република Македонија:

1. Закон за Академијата за судии и јавни обвинители (Сл. весник на РМ, бр. 20/15)
2. Закон за судовите (Сл. весник на РМ, бр. 58/06, 35/08 и натаму).
3. Закон за јавното обвинителство (Сл. весник на РМ, бр. 150/07 и натаму).
4. Закон за јавнообвинителска служба (Сл. весник на РМ, бр. 62/15, 231/15, 11/16)
5. Закон за нотаријатот (Сл. весник на РМ, бр. 72/16, 142/16)
6. Закон за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20 % од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа (Сл. весник на РМ, бр. 101/08, 100/11).
7. Закон за ратификација на Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи и протоколите на наведената Конвенција (Сл. весник на РМ бр. 11/97).

Prof. Dr. Karolina Ristova-Aasterud
Doz. Dr. Aleksandar Spasov

Die rechtliche Mehrsprachigkeit sowie die Rechtssemiotik in der Europäischen Union und die rechtliche Integration Mazedoniens in die Europäischen Union

(Zusammenfassung)

Der vorliegende Beitrag analysiert die Entwicklung eines äußerst wichtigen, aber noch nicht hinreichend erforschten Themas im Rahmen der europäischen (Jura-)Studien, nämlich die Rechtssemiotik der Europäischen Union. Ziel dieser Arbeit ist es, die Auswirkungen der Rechtssemiotik im europäischen Rechtsraum auf die Rechtssprache und die Rechtsberufe in Mazedonien im Rahmen der Vorbereitung einer EU-Mitgliedschaft, aufzuzeigen.

Zunächst wird das besondere Verhältnis zwischen der EU als einer politischen und rechtlichen Einheit und der Rechtssemiotik behandelt. Danach werden die Besonderheiten der Mehrsprachigkeit und der (Rechts-)Sprachen in den primären und sekundären Quellen des EU-Rechts, sowie die der Rechtssprache in der Tätigkeit des Gerichtshofs der Europäischen Union behandelt. Schließlich werden die Prinzipien und Methoden der Rechtslinguistik in der EU anhand der wichtigsten Gerichtsentscheidungen über die Regeln zur Auslegung

des EU-Rechts – *C-29/69 Stauder* (1969), *C-283/81 CILFIT* (1981), *C-100/84 Origin of Fish* (1985), *C-296/95 EMU Tabac* (1995), *C-63/06 Profisa* (2007) und *Cases T-124/13 and T-191/13 EPSO* (2015) – vorgestellt.

Im Schlußteil werden die Anstrengungen Mazedoniens zur EU-Integration in Bezug auf diese Fragen mit Hilfe eines deduktiven Ansatzes untersucht. Dabei kommen die Autoren zu dem Ergebnis es bestehe in Mazedonien in der juristischen Ausbildung bezüglich der europäischen Rechtslinguistik ein „(Unter)entwicklungsgrad“.

Abschließend machen die Autoren konkrete Vorschläge für entsprechende Reformschritte, die das Ziel haben, die Kompetenz der mazedonischen Juristen in Bezug auf die Mehrsprachigkeit der EU zu fördern. Hierzu gehört die Förderung des Lernens der Arbeitssprachen der EU (und besonders die Entwicklung der rechtlichen Linguistik) in der Juristenausbildung und in der Ausbildung von Dolmetschern und Übersetzern. Abgelehnt wird jedoch Fremdsprachenkenntnisse zur gesetzlichen Vorbedingung für bestimmte juristische Berufen zu machen, wie das in Mazedonien derzeit für Richter und Staatsanwälte der Fall ist.

Schlüsselworte: Rechtssemiotik, rechtliche Mehrsprachigkeit, europäische Integration, Europäische Union, Mazedonien.
